

Lyngør historiegruppe

Lyngør historiegruppe er en uavhengig gruppe bestående av personer som er interessert i Lyngørs historie, både i smått og stort. Gruppen har som formål å stimulere til å bevare og å gjøre kjent historiske minner knyttet til Lyngør. Disse små skriftstykkene er ledd i dette, og er skrevet av folk som har en historie å fortelle, eller som har kunnskap å dele.

Småskrift nr. 01.

Dato: 17.03.16

Side: 1 / 3

Lyngørputten.

Av Halvor Ellingsen

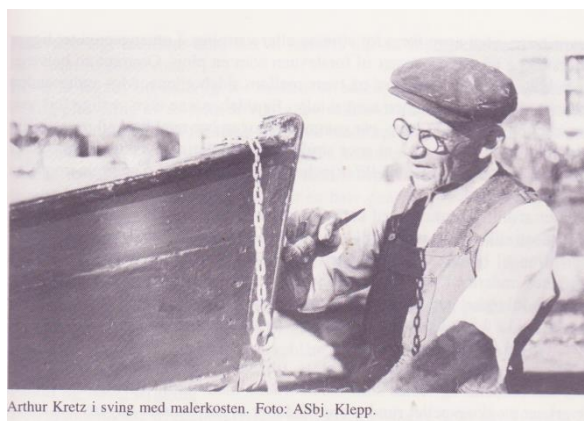
Nora og Torjus Åsheim. Putten er bygd av Sandøy Båtbyggeri.

Bildet tilhører Halvor Ellingsen.

Alle som har bodd i Lyngør, enten som fastboende eller som sommergjest, har et forhold til Lyngørputten.

Når det i Sørlandskystens maritime miljø opptrer en så tilsynelatende lite utviklet båttype som putten, er det flere spørsmål som naturlig reiser seg. Er det f.eks. rent lokale bruksbetingelser som har gjort typen spesielt velegnet i Lyngør-området? Eller er det mer generelle egenskaper som gjør den flatbunnede båten til et praktisk alternativ til kjølbygde båter eller til prammen.

Putten finnes i flere varianter. Det var flere som bygde putter i Lyngør på 1950 tallet. Den mest kjente var nok Arthur Kretz. Han hadde sin variant, Arthurs putt. Lyngør Båtbyggeri på Gjeving lagde sine putter. Senere kom Kjell Jensen og Helge Henriksen med sine typer. Den siste som kom på markedet var Sandøy Båtbyggeri. Utenom disse variantene har nok flere leilighetsvis fusket sammen lignende farkoster til eget behov. Til tross for enkelte avvik i detaljer, har de alle så klare fellestrekk at putten sammenlignet med andre lokale båtformer utgjør en enhetlig type.

Arthur Kretz i sving med malerkosten. Foto: ASbj. Klepp.

Puttens lengde ligger som regel mellom 3 og 3,5 meter, men med enkelte noe mindre. Største bredde, litt forenom midtskips, er omkring tredjeparten av lengden. Det skarpe forskipet ender i en rett, lett utfallende stevn. Akterspeilet er ca. en tredjepart smalere enn båten største bredde, oventil buet et par tommer over relingen. Sidene er rette, med et relativt lite utfallende. Båten har et moderat spring, jevnt stigende med forstevnen fra det korte, men relativt markerte oppsving mot akterspeilet. Den flate bunnen har en langskips kurving relativt slakt oppsving mot forstevnen, noe kortere og mere markert mot akterspeilet. Under har bunnen en langsgående kjølfinne, bare en tomme eller mindre høy fra forstevnen, men økende til tre til fem tommer ved akterspeilet. Puttens innredning består av en tofte i forstevnen og en ved akterspeilet, i midten rotoften med tilhørende tolleganger plassert på esingen, samt trallverk til beskyttelse av bunnen.

Med Lyngørs bebyggelse spredt på de fire øyene, Lyngørsida, Odden, Holmen og Steinsøya, er Lyngørs dagligliv sterkt preget av sundene. De bandt lokalsamfunnet sammen, med båten som en forutsetning.

Primært en barnebåt.

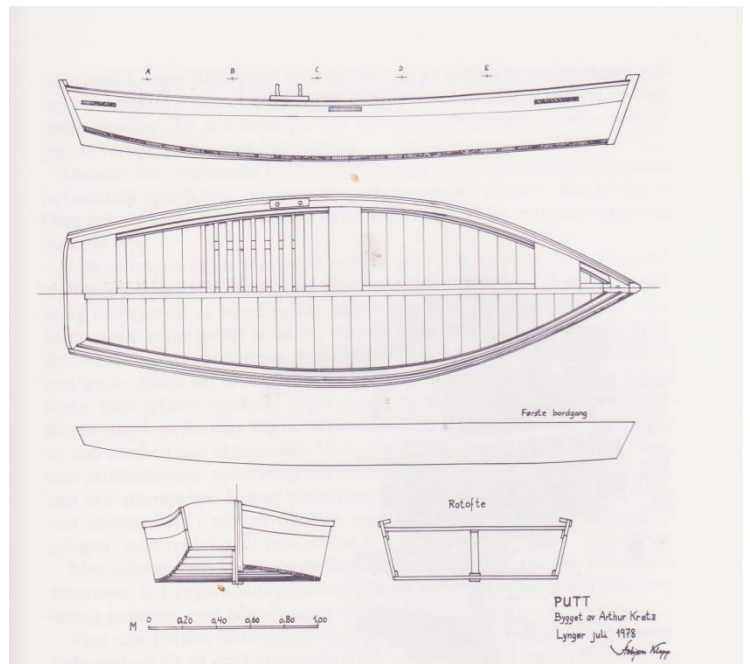
Putten har primært vært en barnebåt, en ideell båt å lære å ro i. Det kan til en viss grad skilles mellom den anvendelse de fastboende og sommergjestene har gjort av den. For fastboende barn har den først og fremst tjent som en lettvent ærendsbåt over sundene. Foruten å tjene som tilfeldig ærendsbåt, har putten for mange Lyngørbeboere vært fast skolebåt. Før den offentlige skoleskys, var båt like nødvendig for skolebarna som bodde på Lyngørsida og Steinsøya, som bil og sykkel var for skolebarna på landsiden. Blant sommergjestene har putten vært en populær småærendsbåt, enten det gjaldt å hente dagens post eller å prøve fisken i sundet. Lyngør Sjøbad hadde på 1950 tallet putter til disposisjon for sine gjester. Men fremfor alt har putten vært sommergjestenes barnebåt. Samtidig som putten var liten og letthåndterlig, ble den betraktet som en trygg farkost.

Blant de yngres mangeartede puttebruk, er det spesielt grunn til å nevne putteslaget. Putteslaget foregikk på Holmbrygga. Alle som var på brygga den formiddagen, risikerte å bli kastet på vannet. Noen av de første som ble kastet på sjøen, var butikkbetjeningen i brød og melkebutikken. De ble hentet i butikken og kastet på sjøen i sine uniformer som den gang var hvite forklær. Utenfor brygga forsøkte barn og ungdom i putter å innhente hverandre og velte andres båter eller regelrett dra hverandre ut i vannet.

Lyngørputtens mulige historiske sammenheng.

Lokalt hersker det enighet om at putten har fått sin posisjon i Lyngørområdet i løpet av 1900 tallet. Ved århundreskiftet (1800/1900) var putten som sådan ikke oppstått. Men den flatbunnede båten var ikke ukjent i området. Det fortelles i hvert fall om ett eksemplar, en relativt stor båt, spesialbygget for å kunne føre størst mulig last på særlig grunt vann. På den tid var det vanlig at familier i Lyngør leide et jordstykke inn på fastlandet til potetdyrking for eget behov. Eieren og byggeren av den flatbunnede båten, leide et åkerstykke innenfor Hellersøya, hvor det var så grunt at selv en pram ikke ville flyte inn med last. Prammer var ellers på den tiden den vanlige bruks båten for Lyngør-folket.

Lokale forklaringer på puttens opprinnelse.

Mot en mulig teori om putten som lokal, individuell og helt ut uavhengig oppfinnelse taler flere ting, ikke minst at atskillige personer mener å ha forklaring på båttypens opprinnelse. De tre vanligste forklaringene er følgende:

1. Putten hadde sitt forbilde i en «kassebåt» konstruert som en nødløsning for å redde et skipsmannskap etter forlis i Korallhavet ved Australia.
2. Forbildet for putten er den nordamerikanske bank-doryen.
3. Putten er en saltvannsutløper av de flatbunnede innlandsbåtene i Agder.

Arthur Kretz mente at det var hans bestefar, Severin Martinsen, som var puttens opphavsmann. Ideen til en slik farkost skulle Martinsen ha fått under særdeles dramatiske omstendigheter i Korallhavet ved Australia i slutten av 1800 tallet. Martinsen var tømmermann på bark «Elizabeth» av Lyngør som hadde grunnstøtt på et korallrev i sterk storm. Skipets storbåt ble knust under grunnstøtingen, og etter dramatisk forsøk på å nå en mindre øy innenfor revet ble også giggen og prammen knust. Som tømmermann fikk Martinsen hovedansvaret for å bygge en 17 fots kassebåt, som ble overtrukket med skipets nye store mersseil. Den ble av den 10 mann store besetningen seilt til de var i sikkerhet ved Clarence Island på Australiakysten etter 600 nautiske mils seilas over 14 dager. Denne dramatiske erfaringen skal ha ansporet Martinsen til å bygge nye «kassebåter» etter hjemkomsten, nå i puttens form, og i første omgang som barnebåt for sommergjester. Som mannen bak et flertall av Lyngørputtene er det all grunn til å tillegge Arthur Kretz' ord vekt når han mener at de puttene bestefaren bygde rundt 1910-11 var de første i Lyngør. Men byggebeskrivelsen for kassebåten fra Korallhavet viser at den hadde få likhetspunkter med Lyngørputten bortsett fra bunnflaket og akterspeilet.

Finn Tore Krafft 12 år 1946

Bildet tilhører Helge Krafft.

Kilder:

Norsk Sjøfartsmuseum årsberetning 1983. «den styggeste av alle vore farkoster» En undersøkelse av flatbunnede båter i Norge. Forfatter Asbjørn Klepp.